

A vár déli látképe,
az előtérben Dobó István
szobrával
(Fotó: Keserű László)

Bagi Zoltán Péter

Eger kuruc megszállása 1703–1705

A 16–17. században, aki Egert birtokolta az ellenőrizhette és védhette az Alföld és a Bükk-hegység találkozásánál létrejött, a Budát a Tiszán át Erdély felé összekötő utat. Az 1700-as évek elejére a császári-királyi hadseregek előretörésének következtében az Oszmán Birodalom hódításával szemben a magyar nemzeti ellenállás és hősiesség szimbólumává vált és nemesedett erősség stratégiai jelentősége az Udvari Haditanács szemében lecsökkent, ám a Rákóczi-szabadságharc idején a vár ismét – immáron utoljára – fontos szerephez jutott.

A vár állapota és őrsége 1703 és 1705 között

Mielőtt Eger kuruc ostromainak a tárgyalására térnék, érdemes röviden megvizsgálni, milyen állapotban volt a vár a 18. század elején és mekkora

helyőrséget helyezett el benne a bécsi Udvari Haditanács. Az erősség középkori falainak korszerűsítéséhez az 1552. évi ostromot, valamint az 1568. február 17-én aláírt drinápolyi békét követően láttak hozzá. Ottavio Baldigara tervei alapján a belső várat öt, míg a külsőt három hatalmas fűlesbástyával kellett megerősíteni. Mindezek közül azonban csak a belső várnak az Almagyar-heggyel szembeni északkeleti és délkeleti védműve épült meg a krónikus pénzihiány miatt. 1596-ot követően a Porta nem sokat törődött Eger korszerűsítésével. 1687. december 7-én Rusztem pasa több hónapig tartó blokád után csaknem teljesen abban a formájában adta át az Antonio Caraffa vezette császári-királyi csapatoknak, ahogyan a 16. század második felére az erősség kiépült. Állapotát, ha ostromok nem is, ám a kellő karbantartás hiányában az idő kikezdtte. A 17. század utolsó évtizedéből számtalan jelentés és felterjesztés számolt be egy-egy bástya vagy falszakasz leomlásáról. 1700 nyarán báró Johann (John) Buttler várparancsnok már felhívta a figyelmet arra, hogy védművei igen rossz állapotban vannak, és sürgette azok helyreállítását. Mindezeket figyelembe véve az udvari kormányzatszervek hosszas tárgyalásainak eredményeként az Udvari Kamara 1702-ben úgy rendelkezett, hogy 17 másik erősséggel egyetemben Eger várát is leromboltatja: bástyáit, tornyait, az ezeket összekötő várfalakat, külső és belső erődítményeit, valamint sáncait el kellett bontatni, a falakat övező várárkot pedig feltölteni. A rendelet azonban a város erődítményeit megtartandónak ítélte, mivel fő célja az volt, hogy a korábbi vár helyett kaszárnya, vagy kaszárnyajellegű várerődítmény építésével oldja meg az itteni katonaság elszállásolásának tetemes gondjait. A tervezet szerint innen egy

Eger korabeli ábrázolása
Johann Philipp Stendner
(1652–1732) metszetén
(18. század eleje)

nagyobb létszámú katonaságnak kellett szemmel tartania a környező, egyébként rebellisnek ítélt, felső-magyarországi vidéket. A külső, vagy úgynevezett huszárvár lerontása három hónapot vett igénybe. Az Udvari Kamara rendelkezése ellenére azonban a belső vár épségben maradt, mivel lerombolását a kivitelezés nehézségei, valamint a felmerülő hatalmas költségek megghiúsították. A megmaradt védművek azonban kelet, azaz az Almagyar-hegy felől teljesen védhetetlenné váltak, így már júliusban az egykori külső vár felé húzandó támfal építéséről adtak hírt. Az új, immáron erődítési munkálatok egészen 1703. júniusáig eltartottak, és további folytatásukat is szükségesnek tartották a kuruc mozgalom megindulása miatt. Mindezek alapján nem lepődhetünk meg azon, hogy II. Rákóczi Ferenc Emlékirataiban a következőképpen örökítette meg az erősség 1704. évi állapotát: „Eger vára régimódi erődítmény volt, a város felé öreg tornyokkal, a szőlők felől pedig igen magas, kétszarvú védművel, amelyet a németek még a háború előtt leromboltattak. Így csak az erős falú belső vár maradt meg.”

Az őrség összetételének és létszámának meghatározása komoly kihívás elé állítja a kutatót. Az azonban biztos, hogy a vár védelmét a Heister gyalogezred volt őrnagya, gróf Ferdinand von Zinzendorf alezredes irányította. A parancsnok kalandos úton, a kuruc csapatok között parasztruhába öltözve jutott el állomáshelyére 1703. október 16-án, és másnap már át is vette az egeri császári-királyi csapatok felett a parancsnokságot, amely feladatát a vár átadásáig végezte. Érdekességként megemlítem, hogy elődjét, Henrik Mohr kapitányt az Udvari Haditanács három hónappal korábban nevezte ki, ám a növekvő kuruc veszély arra készítette a döntéshozókat, hogy egy tapasztaltabb katonát állítsanak Eger védelmének élére.

Kik felett parancsnokolt Zinzendorf? A vár őrségének magvát Eduard (Edward) Wilson ír származású ezredes szabadszázadának szó szerint Egerben rekedt katonasága adta, amelyhez a város német lakosságának fegyverforgatói is csatlakoztak. Rákóczi emlékirataiból tudjuk, hogy az ostrom kezdetén néhány magyar is részt vett a védők sikeres kitörésében. A vár őrségének harmadik nációját a rácok alkották, akik a várba húzódtak és onnan zaklatták portyáikkal a kurucoknak már meghódolt vidéket. Az egeri várőrséghez tüzérség is tartozott. Egy 1696. évi számadás szerint az itteni hadszertárban egy hadszertárnok mellett további tizenkét tüzér teljesített szolgálatot. A vár részleges lerombolása az ő esetükben is jelentős változást hozott, hiszen Johann Ferdinand von Pfeffershoven budai parancsnok szorgalmazására 1702 áprilisában a hadieszközöket elkezdték Kassára átszállítani. Ám ez, hasonlóan a német katonaság eperjesi áttelepüléséhez, nem valósult meg teljes egészében. Ugyanis egy 1703 augusztusá-

Az újjáépített Dobó-bástya környezete (Fotó: Szmodics Zsolt)

A vár főkapuja, az alsó várkapu, a 16. század második felében épült (Fotó: Keserű László)

A déli falsorosban látható Hippolit-kapu volt a középkori vár kapuja, használatával az 1540-es években hagytak fel (Fotó: Keserű László)

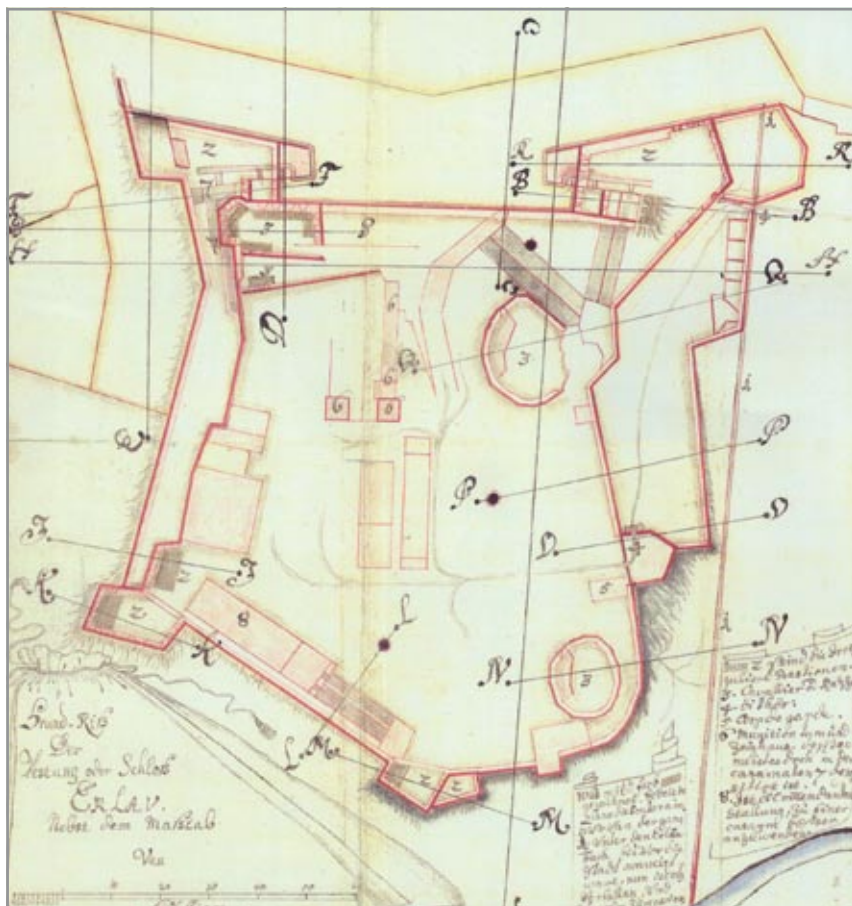

Az északi falszoros, a kép közepén a Tömlöcbástya lőrésével (Fotó: Keserű László)

ban készült kimutatás szerint az egeri hadszertár fontosságát tekintve még mindig a második kategóriába tartozott. Személyzete pedig egy hadszertárnokból és nyolc tüzérből állt, és ebből csak hat volt jelen.

Mekkora volt az őrség létszáma? Rákóczi emlékirataiban ezzel kapcsolatban „sokatmondóan” csak annyit jegyzett meg, hogy „a helyőrség elég gyenge volt.” Georg Stepney Hedges miniszterhez 1704. április 30-án küldött jelentésében azt írta, hogy Egerben 150 német katona és 200 (magyar és rác) huszár van. A bécsi angol követ jelentését megbízhatónak

A vár 1711-ben készített alaprajza

tekinthetjük, hiszen a Habsburg Monarchia szövetséges hatalmának helyi képviselőjeként állandó bejárása és tájékozódási lehetősége volt az udvarnál.

Eger kuruc ostromai

1703. augusztus 19–20. táján Borbély Balázs és Ocskay László 1500 lovasával Tiszacsegénél átkelt a Tiszán, majd Heves vármegye és a Jászság felé vették az útjukat. Eger lakói már néhány nap múlva szembeülhettek az őket fenyegető kuruc veszéllyel, hiszen augusztus 30-án a mezőtárkányi táborukból kiindulva Rákóczi katonái elhajtották 700 marhájukat. A következő hónap nyolcadik napján érkezett Telekessy István püspök-főispánhoz az ónodi kapitány (Pap János) levele, amelyben a főpapot és egyben Eger város földesurát arra szólította fel, hogy haladéktalanul hódoljon meg a kurucok előtt. Október 21-én pedig már a Gyöngyösön összegyűlt és II. Rákóczi Ferenc hűségére felesküdt hadak indultak meg Almássy János alispán és Dévay Pál parancsnoksága alatt a hevesi vármegyeszékhely meghódítására. A lovasokból és gyalogosokból álló sereg négy nappal később Makláron és Andornakon táborozott le. A mintegy 2000 főnyi kurucnak állt vármegyei katona erejét azonban Almássy elégtelennek érezte a város sikeres ostromához, így megelégedett a püspökkel folytatott szócsatával, a környék kirablásával, valamint a város körülzárásával. Október 30-án azonban megérkezett Bercsényi Miklós is 7-8 ezer katonájával Tokaj alól. Még aznap délután 4 óra tájban egy kürtöse közelítette meg a várost, hogy felvegye a kapcsolatot a magukat megadni szándékozó magyar lakossággal. A tárgyalások eredményeként olyan megállapodás született, amelynek értelmében a meghódoló magyarság kiüríti Egert, míg a német és a rác lakosok a császári-királyi katonaság által védett várba húzódhattak vissza. Eerre november 5-én került sor, majd ezt követően a kurucok megrohanták az üresen maradt házakat, lakásokat, üzleteket, raktárakat és kifosztották, részben pedig felgyújtották azokat. A sziklára épített vár ostromára azonban ekkor még nem került sor, hiszen egyrészt Ocskay vereségének a hírére Bercsényi gyorsan elhagyta Egert, és Felső-Magyarországra vonult, másrészt a generális egyébként sem rendelkezett ostromágyúkkal, ezenfelül az Almássy vezette vármegyei hadak elégtelenek lettek volna erre a feladatra. Ez utóbbi hadak csak az erősség körülzárására szorítkozhattak, ám ezt a feladatukat sem tudták maradéktalanul ellátni, hiszen a rác lovasok (huszárok) többször is sikeres portyát indítottak az őrség apadó készleteinek a feltöltésére: 1704. január 25-én a Nógrád vármegyei Pásztó mezőváros környékét dúlták, majd a borsodi területeken tűntek fel, ahol egy miskolci asszony fiát ejtették fogságba.

Dietrich Heinrich von Nehem, a péterváradai erődtémény parancsnoka, 1704. február elején azt jelentette az Udvari Haditanácsnak, hogy Rákóczi Tokaj

elfoglalása után Eger alá fog vonulni seregével. A hír igaznak bizonyult, hiszen II. Rákóczi Ferenc 1704. március 1-jén „szép haddal és szép lövészerszámokkal Miskolcra megindult” a körülzárt vár felé de a hirtelen rosszabbra fordult időjárás miatt csak öt nappal később érkezett oda. A tizenhárom nagyobb kaliberű ágyúval és öt mozsárral március 7-én négy ütegállásból megkezdődött a falak töretése. Bár még a Bécsbe küldött jelentések is heves tüzéségi előkészítésről tanúskodnak, ám ez mégsem hozta meg a várt sikert. Minderről Rákóczi Emlékiratában a következőképpen számolt be: „Középszerű ágyúim egyáltalában nem ártottak az öreg falaknak, de a szökevényektől megtudtam, hogy a bombák okozta rázkódásoktól megrepedtek a víztartók, s kezdett a víz kiszivárogni belőlük.” Az ostromlók helyzetét tovább nehezítette, hogy a várban lévő rác és magyar katonaság többször is sikeresen tört rá az ostromsáncokra. Az egyik ilyen alkalommal vesztette életét Gyürky Ádám is, a fejedelem udvari lovas-karabélyos regimentjének ezredskapitánya. Közben Rákóczi március 28-án Gyöngyöstre utazott, hogy Bercsényi társaságában a király megbízottjaival, Széchényi Pál kalocsai érsekkel és Pyber Lászlóval tanácskozzon. Az eredménytelenül zárult tárgyalások után a fejedelem visszatért Eger alá (bár egyszer még Hatvanba is ellátogatott az egri táborból). Siegbert von Heister tábornagy sikeres áprilisi dunántúli ellentámadása azonban arra kényszerítette Rákóczit, hogy – engedve Bercsényi sürgetésének – felhagyjon a vár ostromával, és újra az országos jelentőségű ügyeknek szentelje magát. A fejedelem megbízta tehát a kurucokhoz nemrégiben átvált Forgách Simont, hogy tárgyaljon a parancsnokkal, és rövid alkudozás után, 1704. április 16-án meg is született a megállapodás, amelynek értelmében a két fél fegyveres ereje nyolc hónapig teljesen passzív marad. Továbbá, amennyiben 1704. december 17-ig nem érkezik katonai segítség a vár felmentésére, az alvezredes átadja a gondjaira bízott erősséget a kurucoknak. Az őrség és a bemenekültek szabadon dönthetnek arról, hogy be kívánják-e állni Rákóczi seregébe, vagy pedig fegyveres kíséret alatt Budára vonulnak. Zinzendorf végül 1705. január 2-án nyitotta meg a vár kapuit, és útját vette Budára a kivonulókból, valamint a 600 társzekérből álló menet – azonban csak Kálíg jutottak el. Ott a katonákat lefegyverezték; az őrség parancsnokait és tisztjeit őrizet alatt Kassára kísérték, ahol bebörtönözték őket, a katonaság tagjait pedig erőszakkal feleskették Rákóczi hűségére.

A vár első parancsnokává Rákóczi azt a Ráti Gergely ungi nemest nevezte ki, aki kemény kézzel örködött a kapitulációs szerződés betartása felett. Maga a későbbi vezérlő fejedelem a tragikus nagyszombati vereség után 1705 januárjának a végén érkezett Egerbe, amely egyik legkedveltebb tartózkodási helye, főhadiszállása lett. Amiként ő maga nevezte: „az ország közepe”. ♡

"Eger! Eger! Csak nem jó nekünk EGERésznünk!" – írta 1704 tavaszán Bercsényi Miklós (1665–1725) II. Rákóczi Ferencnek a vár hiábavaló lövetése kapcsán.

A vár látképe egy délkeletről készített légifotón (Fotó: László János)

A déli falszoros, háttérben a ma is használatos 16. századi Varkoch-kapuval (Fotó: Szmodics Zsolt)

